

Lucija Ljubić

On ne hoda - on se vozi

Ivor Martinić

Moj sin samo malo sporije hoda

Redatelj:

Janusz Kica

Zagrebačko kazalište mladih

Praizvedba:

26. studenoga 2011.

Prema riječima Ivora Martinića, naslov svake njegove drame sadrži ravno dvadeset i pet slova (razlog postoji, ali on ga ne želi otkriti): *Ovdje piše naslov drame o Anti, Drama o Mirjani i ovima oko nje* i – najnovije praižvedena – *Moj sin samo malo sporije hoda*.

I, dakako, na novu dramu valja pričekati dok autor ne smisli novi naslov od dvadeset i pet grafema. Kako god bilo, Martinić pripada najmlađem naraštaju hrvatskih dramatičara i u posljednje dvije-tri godine njegov se kazališni doseg naglo proširio: nakon drame *Ovdje piše naslov drame o Anti* u režiji Ivice Šimića i praižvedene u Gradskom kazalištu u Splitu 2009., uslijedile su predstave *Drame o Mirjani i ovima oko nje* u Jugoslovenskom dramskom pozorištu u Beogradu u režiji Ive Milošević i u Mestnom gledališću u Ljubljani u režiji Dušana Jovanovića, a hrvatsku praižvedbu taj je dramski tekst imao u Hrvatskom narodnom kazalištu u

U duhu vremena koje se voli pozivati na otvorenost, toleranciju, socijalnu i svaku drugu osjetljivost, a istodobno perfidno oduzimati pravo na zadovoljavanje elementarnih životnih potreba

Zagreb u režiji Anje Maksić Japundžić 2010. Budući da je sezona u Zagrebačkom kazalištu mladih ovaj put okrenuta tematskom krugu drugog i drukčijeg, Martinić je u produkciji tog kazališta ove sezone već sudjelovao kao adaptator Andersenovog *Ružnog pačeta*, a potom se predstavio i kao autor nove drame.

Kazališni posjetitelji posebno su skloni premijerima hrvatskih dramskih djela, posebice suvremenih. I javnost je više zainteresirana za praižvedbe hrvatskih drama pa je vjerojatno to razlog što su mediji uočili premijere razmjerno velik prostor posvetili najavi nove predstave i razgovorima s dramatičarom, što je često dvosjekli mač jer kojekako popuni horizont gledateljskog očekivanja pa se nikad ne zna



Sreten Mokrović, Ksenija Marinković, Damir Šaban, Krešimir Mikić, Goran Bogdan, Lucija Šerbedžija, Jadranka Đokić, Doris Šarić-Kukuljica, Urša Raukar, Vedran Živolić

što će na kraju od svega biti. Ostaje činjenica da je prije godinu dana u ZKM-u postavljena predstava *Ovo bi mogla biti moja ulica* Jelene Kovačić i Anice Tomić, a nedavno je zaslužila i Nagradu hrvatskog glumišta za najbolji praižvedeni suvremeni hrvatski dramski tekst, kao i da je i u tom slučaju riječ o reakciji na našu svagdašnju društvenu zbilju pa se slično moglo očekivati i od Martinićevog teksta. U duhu vremena koje se voli pozivati na otvorenost, toleranciju, socijalnu i svaku drugu osjetljivost, a istodobno perfidno oduzimati pravo na zadovoljavanje elementarnih životnih potreba i ljude trpiti u mentalne kaveze sebičnosti potrošačke groznice, nije bilo lako naslutiti kakva će biti predstava. Od svega je preostalo tek gledateljsko

Živolić u ulozi Branka ima najteži posao jer je komunikacija svih likova usmjerena na njega pa on zato svoju ulogu, osim možda u prizorima sa Sarom i majkom, gradi na pomirljivom i pokroviteljskom smješkanju.

iskustvo u uprizorenjima Martinićevih drama i Kicinim režijama. Međutim, odmah valja reći da će ta predstava u festivalskom, sezonskom ili kalendarskom svođenju računati i dodjeljivanju nagrada vjerojatno biti jedna od češće spominjanih, a zbog brojnih kvaliteta mogla bi joj se preći i razmjerna scenska dugovječnost.

Naime, riječ je o vrlo skladnoj predstavi u kojoj su ravnomjerno raspoređene i usklađene sve sastavnice izvedbe, što upućuje na dobru suradnju autorskog tima i glumačkog ansambla. Unatoč tome što se u hrvatskoj kazališnoj javnosti (u kojoj je, uzgred budi rečeno, samo nekoliko zaposlenih kazališnih dramaturga!) može čuti kako nema dovoljno kvalitetnih domaćih dramskih tekstova, Martinić je to već drugi put u dvije godine demantirao vlastitim dramama. I ovaj put dramatičarica je pozornost usmjerena

Suradnja Janusza Kice i Ivora Martinića u ovoj je predstavi nedvojbeno uspješna, ponajviše zato što je Kica nenametljivo i diskretno, a opet s osjećajem za detalj, scenski promislilo Martinićeve dramu.

zna što želi učiniti sa svojim dramskim tekstom i kako ga oblikovati. Drugi dio zadatka bio je na redatelju i njegovim suradnicima. Kako su se od devedesetih pojavljivali dramski tekstovi suvremenih autora, tako se postavljalo uvijek isto pitanje o pronalazanju svog ili pravog redatelja. Sudeći prema procjenama, većina ga nije pronašla, no činjenica je da su Martinićeve drame i u Hrvatskoj i u inozemstvu režirali redatelji različitih poetika i da je svaka od njih ponudila svoje viđenje teksta – a posljedice su bile dobre predstave. Suradnja Janusza Kice i Ivora Martinića u ovoj je predstavi nedvojbeno uspješna, ponajviše zato što je Kica nenametljivo i diskretno, a opet s osjećajem za detalj, scenski promislilo Martinićeve dramu.

Vidljivo je to od samog početka, dok se gledalište još puni, a glumci u tišini izlaze na pozornicu, sjedaju jedni pored drugih uz lijevi rub nevidljivog četvrtog zida, i mirno i strpljivo promatraju gledatelje koji ulaze u gledalište i traže svoja mjesta. Dosjetka nije nova, ali je učinkovita, barem kad je riječ o (ne)prihvatanju drugog i drukčijeg. Gledatelji uglavnom nehajno ulaze, tipkaju po mobitelima, žvaču, brbljaju (...) – i isprva se ne obaziru na tu dobrodošlu inverziju motrišta. Gledateljski pogled na pozornicu tijekom predstave nakratko je, samo na desetak minuta, obrnut u glumački pogled s pozornice u gledalište prije početka predstave. Tako je već unaprijed sa

scene došlo suptilno upozorenje i pitanje tko gleda i što vidi. Kad se gledatelji konačno umire, a svjetla zatamne, glumci zapjevaju pjesmu *Moj sin* koju je uglazbio Frano Đurović ponudivši već i u glazbenom segmentu višeglasje i kanonsko pjevanje, što je bio izvrstan uvod u dramski tekst i predstavu.

Radnja drame događa se u stanu jedne obitelji, obuhvaćajući vrijeme od jutra do večeri, na dvadeset i peti rođendan mladića Branka koji se zbog bolesti vozi u invalidskim kolicima. Od jutarnjeg čestitanja, preko priprema pa do večernje proslave, scenom prolaze članovi obitelji: premorena i frustrirana majka Mia, njezin nezainteresiran suprug Robert, njihova kći, zanesena tinejdžerica Doris, dementna baka Ana, ravnodušan i povučen djed Oliver, histerična i rastrgana Brankova teta i Mijina sestra Rita, njezin tihi suprug Mihael te Sara, prijateljica Brankove sestre Doris. Dramski tekst polazi od postojećeg zapleta koji se zbog Brankove bolesti već dogodio i većini članova obitelji stvorio čvor u želuca, što se različito odrazilo na njihove osobnosti, a time i utjecalo na odluku kako se nositi sa situacijom i kako se ponašati prema Branku. Uglavnom, on se najbolje nosi sa svojom nepokretnošću, zato i nema razloga sjediti prije predstave na rubu pozornice. Dok predstava traje, postaje jasno da on jedini nije taj koji gleda, kao u Platonovoj špilji, odraz ideje. Ostali likovi, posebice majka, baka i teta, stalno gledaju – i ne vide. One su emocionalno jako angažirane i rastrgane do iznemoglosti. Muški likovi – otac, djed i tetak – ni ne gledaju. Oni su u trajnom bijegu od emocionalnog angažmana i žele samo što prije proći, ali ne znaju kamo idu. Sestra je na pola puta, mučena prikladnom mjerom grižnje savjesti, ali i dopunjena odgovarajućom formulom bezbrižnosti tako da nju možda najmanje od svih likova pogađa Brankova invalidnost pa dok se sprema na ljubavni sastanak, grizodušje joj izaziva svijest da i na bratov rođendan misli više o vlastitoj ljubavnoj sreći. Jasno je da su obiteljske proslave rasadište svih mogućih vrsta konflikata te da su zato i zahvalna tema za stvaranje dramskog djela. Jasno je i da mogu biti iznimno poticajne u stvaranju vrsnih kazališnih predstava, posebice kad je, kao u ovoj drami, riječ o intrigantnim, zanimljivim dijalozima u kojima se susreću Martinićeve dramski likovi. Iako radnje zapravo i nema, dramatičar uspijeva zadržati gledateljsku

U toj Martinićevoj drami nema tragedije – ona se već dogodila.

pozornost, djelomice i zahvaljujući komičnim elementima koji nisu samo zabavni dio predstave, nego su i usklađeni sa psihologijom većine likova. Međutim, i komično i tragično u ovoj drami proizlazi iz odbijanja istine.

Iz dramskog teksta, jednako kao i iz scenske slike u ukupnosti svih njezinih sudionika, razabire se pomno planiran pokušaj da veći broj *normalnih* (tjelesno zdravih) razvedri jednog jedinog *drukčijeg* (Branka u kolicima), no – kako to dramaturški obrazac i zahtijeva – pokazuje se da su oni frustrirani zbog njegove bolesti jer ne znaju kako se nositi s njom, a ni kako se ophoditi s Brankom. Mijine riječi *Moj sin samo malo sporije hoda i On ne hoda, on se vozi!* samo su eufemizmi i bjegovi od stvarnosti. U toj drami nijedan lik nema ideju o suočavanju sa sobom i s Brankom jer mu se svi nastoje približiti bijegom od samih sebe. Majka sve do proslave ne uspijeva pronaći prikladan rođendanski dar za svog sina, ali umije odabrati još jedan komad odjeće jarke boje; otac je prezaoplen; djed zauzet čitanjem novina u knjižnici; teta karcinomom svoje mačke; Sara neuzvraćenom ljubavi, a poetičan izlaz iz situacije vidi samo dementna baka Ana: ona nekoliko puta tijekom predstave uzdiše prizivajući za Branka, a onda i za sve ostale, osjećaj zaljubljenosti koji bi ih mogao tako jako obuzeti da zaborave na sve oko sebe (a ipak ne riješe problem). Na tom se problemskom čvorištu između dramatičara Martinića i redatelja Kice stvorio sretan spoj dviju umjetničkih osobnosti: jedne koja umije prisluškiivati i čuti male obiteljske razgovore i druge koja ih umije staviti na scenu u odgovarajuće okruženje, a da ne naruši njihovu izvornu kvalitetu.

Janusz Kica to je postigao i glumačkom podjelom koja pomalo odudara od očekivanja redovitih posjetitelja ZKM-a. Najprije, iako tumače likove triju naraštaja jedne obitelji, glumci nemaju posebnu masku, nisu ni postarani ni pomlađeni. Dapače, isprva se teško naviknuti da je Ksenija Marinković majka odraslog sina, da su Doris Šarić-Kukuljica i Damir Šaban njezini roditelji, odnosno baka i djed, da su Urša Raukar i Krešimir Mikić bračni par, a da je, primjerice, Lucija Šerbedžija tinejdžerica Doris. Međutim, odlična glumačka igra već u početnim prizorima



Doris Šarić-Kukuljica i Ksenija Marinković

uspostavlja odgovarajuće odnose i glumci se odlično snalaze. Je li Ivor Martinić doista vrstan poznavatelj razlika između ženske i muške psihe i je li mu ženska psiha doista draža u izgradnji dramskog svijeta, ostaje još da se

Međutim, i komično i tragično u ovoj drami proizlazi iz odbijanja istine.



Lucija Šerbedžija

vidi, no nedvojbeno je da su ženski likovi u njegovim dramama uspjeli i za glumačku realizaciju izdašniji. Predstavom zapravo dominiraju Ksenija Marinković i Doris Šarić-Kukuljica, Mija i Ana, kći i majka. K. Marinković uspjela je iskazati nemir i rastrganost sredovječne žene koja nastoji održati privid *normalne obitelji* i ispuniti sve svoje zadaće supruge, majke, kćeri i sestre. Zabrinjava je površan odnos sa suprugom, a energična masaža muževih leđa kao supstitut zaboravljenih bračnih njeznosti jedna

je od dojmljivijih situacija u predstavi, jednako kao što je dubok i izraz umora na njezinom licu, praćen osjećajem da se događaji otimaju njezinoj kontroli, da njezin sin doista jest invalid i da ona tu ništa ne može promijeniti, iako sve skupa ne želi priznati. S druge strane nalazi se izvrsna, duhovita i simpatična baka Ana koja luta pozornicom nošena naletima simptoma Alzheimerove bolesti koja joj pojednostavljuje komunikaciju s ostalima. Doris Šarić-Kukuljica tu osobinu svog lika majstorski koristi dodajući vrijedne trenutke komike koja se, upravo zahvaljujući njoj, preljeva i na ostale likove što izlaze iz okvira očekivane mučne drame u mučnom ozračju mučne bolesti. Anina zaboravnost i romantične uspomene na (izmišljene) galantne ljubavnike, demonstrativna štednja na hrani i struji, psovanje i skrivanje iza vrata nose vedrinu u obitelj koja se odjedanput pokazuje kao obična, prosječna obitelj, jedna od onih koja živi iza kojeg od prozora i u našoj ulici. Njezina netrpeljivost prema neprimjetnom i tihom djedu omogućava Damiru Šabanu da oblikuje sjenu od čovjeka, svedenu gotovo na pantomimske pokušaje održavanja normalne situacije. Redatelj se obilno okoristio pogodnostima koje pruža Anin lik u ispreplitanju mreže psiholoških odnosa pa se njezini ispadi možda i prečesto ponavljaju, no glumački su besprijeekorni i uvjerljivi, a njezina je mimika vrhunski. Uvjerljiva je i Urša Raukar u za sebe pomalo netipičnoj ulozi Mijine sestre Rite, nervozne i nezadovoljne žene koja je ujutro ljuta na cijeli svijet, a navečer i na sebe. Na početku predstave prijeti da će popucati po šavovima, na polovici predstave histerično mlati jastukom po zidu i ljuti se na mačku što je uginula, a na kraju se doznaje da je nesretna jer je njezin sin homoseksualac, iako je i on, poput Branka, zacijelo zadovoljan u svojoj koži. Mimikom i gestikulacijom zanimljivo joj parira Krešimir Mikić pronalazeći u detalju put prema oblikovanju svog lika. Manja je i uloga Sretena Mokrovića koji je, kao i većina muških likova u ovoj predstavi, na sceni uglavnom u prolazu, uvijek u povlačenju i iznalaženju izgovora, zapravo u stalnom bijegu od obitelji. I dok Lucija Šerbedžija ponešto egzaltirano tumači lik mlade djevojke Doris, njezinu prijateljicu Saru dojmljivo tumači Jadranka Đokić, nastavljajući izvrstan ženski glumački niz u ovoj predstavi. Ona jedina, uz epizodnu ulogu Gorana Bogdana, tumači lik koji ne pripada obitelji, a rado bi joj se pri-

družila kao Brankova djevojka. Suvereno vladajući svojom ulogom, uspijeva balansirati na granici tragične potrage za srodnom dušom, čak i ako je u tijelu nepokretnog mladića, i komičnog nastojanja u bezuvjetnom prilagodavanju tuđim željama. Ona je proizvod društvenih mreža koje od ljudi zahtijevaju besprijeekornu ljepotu u i vječnu mladost, ali istodobno stvaraju osjećaj manje vrijednosti, a najuvjerljivija je u prizorima s Vedranom Živilicom, posebice kad u komičnom registru održava razgovor, a nakon što i on zamre, očajnički uspostavlja tjelesnu bliskost i izaziva sućut gledatelja. Živilić u ulozi Branka ima najteži posao jer je komunikacija svih likova usmjerena na njega pa on zato svoju ulogu, osim možda u prizorima sa Sarom i majkom, gradi na pomirljivom i pokroviteljskom smješkanju. Uglavnom, Janusz Kica režirao je predstavu diskretno, suptilno se predajući dramskom tekstu i njegovoj strukturi. Kica je poštovao Martinićev dramski tekst intervenirajući u njemu samo manjim zanatskim zahvatima te puštajući dijaloge da se smjenjuju i zaokupljaju pozornost gledatelja, a ipak se cjelokupna scenska slika odlikuje brojnim znakovima i uputnicama koje se jako dobro nadopunjuju s dramatičarvim poetskim svijetom. Uvodni prizor s glumcima na rubu četvrtog zida zamijenjen je na kraju predstave svečanom sjedanjem na kauč i oko njega, kad se glumački ansambl predstave ponovno okreće prema gledateljima, ovaj put da bi pozirali fotografu i ovjekovječili svoju veliku, sretnu obitelj s Brankom u kolicima doguranim pored kauča. Scenografija Slavice Radović Nadarević osmišljena je u jednako diskretnom ključu, a ipak puna znakova i uputnica: oko poda obloženog parketima uzdižu se tri bijela zida. Iza četvrtog zida sjede gledatelji, ali to je i jedini zid s prozorima kroz koje može doprijeti svjetlo. Dvoja vrata u pozadini omogućuju efektne ulaske, izlaske i skrivanja. Luster na podu, prostor bez namještaja i ličilačke ljestve s kantom za boju mogu upućivati na renoviranje stana, potrebu za duhovnom reparaturom likova ili mogu biti zgodna dosjetka, baš kao i ventilator koji provjetrava zrak čisteći ga od nakupljene frustracije i ustajalosti. Šareni baloni napuhani za rođendansku proslavu djeluju kao otužan uvozni recept za radost i neprikladan pokušaj za razvedranje slavljnika. Kostimografkinja Doris Kristić svoje je ideje izvršno prilagodila osobnostima dramskih likova (crveni kostim ili otvoreno

zelena haljina za nekad lijepu, a sad umornu Miju, staromodan i pomalo otkvačen bakin stil, Ritin skupocjen i rafiniran kostim, mladenački neposredna Sarina odjeća uz labave čarape koje stalno valja navlačiti, iznošeni i pomalo demodirani Robertovi sakoi, pretjerano svečano Mihaelovo odijelo predukih nogavica ili trendovska haljina za Doris). I u oblikovanju svjetla Marinka Maričića uočljiva je namjera stvaranja dojma dezinficiranosti ili pomalo neuredne razbarušenosti.

U toj Martinićevoj drami nema tragedije – ona se već dogodila. Ostaje da se vidi kako se likovi bore s tom tragedijom i je li to uopće tragedija. Rezultat nije dobar – uspostavlja se arhetipski odnos u kojemu ožalošćeni moraju tješiti svoje tješitelje i čak im to nije teško. Na tom terenu dramatičar i redatelj otkrivaju elemente komičnog pa se tako rješavaju opasnosti da zapadnu u patetiku. Tragičnost situacije ogleda se u činjenici da uzrok nezadovoljstvu bilo kojega od likova nije u Brankovoj bolesti te da njihovo nesnalaženje proizlazi ponajprije iz dubokog nerazumijevanja samih sebe, a onda i drugih. Za razliku od velikog broja domaćih i stranih dramskih tekstova, Martinićeva drama ne govori o tome kako se *drukčiji* pojedinac odnosi prema ostalim više ili manje bližnjim osobama u svom životu, nego uspijeva ukazati na probleme koje te iste, više ili manje bližnje osobe imaju u definiranju odnosa prema sebi, a onda i prema *drukčijem* pojedincu. Vjerojatno to i jest razlog zašto je Kica – iako on za sada u medijima nije dobio prigodu razložiti svoje redateljske namjere – s krajnjim oprezom pristupio režiji usredotočivši se na građenje rafiniranih psiholoških odnosa i ozračja u kojemu nastaju. Ukratko, Martinić je napisao dramu o obitelji s posebnim potrebama u svakodnevnom pružanju ljubavi, a Kica je režirao predstavu iz koje glumci gledaju prema publici. I tako je nastala ova predstava koja gledatelja ne ostavlja hladnim i ravnodušnim, nego ga uvlači u svoj svijet zadržavajući ga ondje i nakon što mine završni pljesak. Mnogi će se složiti da to i jest najvažnije.

Većina muških likova u ovoj predstavi, je na sceni uglavnom u prolazu, uvijek u povlačenju i iznalaženju izgovora, zapravo u stalnom bijegu od obitelji.